

Serhii Petrukha¹

Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

Nina Petrukha²

Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

The Agricultural Sector of Ukraine's Economy: A Vision of the Financial Context for Achieving the Sustainable Development Goals

Abstract. *The agricultural sector of the economy has a great potential to influence various aspects of sustainable development, such as economic stability, social equality, and ecological balance. However, one of the critical problems in achieving the Sustainable Development Goals is the limitation of financial resources, which significantly narrows the opportunities of the agricultural sector and holds back its post-war recovery based on the green economy. The article's purpose is to typologize the theoretical and methodological foundations of the sustainable ontogenesis of the agricultural sector of the Ukrainian economy, taking into account the mutual influences and interdependencies between development and the financial and regulatory context of achieving the agro-oriented Sustainable Development Goals. The article analyses tasks and indicators and presents the empirical basis for achieving the Sustainable Development Goals in the context of overcoming hunger and developing agriculture adapted to the realities of Ukraine. The problems of the agricultural sector of the economy, which the government tried to solve during the 2000-2020s, were identified, and the interdependence between these problems and the agro-oriented Sustainable Development Goals was established. The financial context of programs supporting the sustainable development of the agrarian sector of the economy in the pre-war period was determined, and their content, advantages and disadvantages were systematically characterized. The fact of systemic lagging of niche-sectoral financial support programs for agricultural commodity producers from reforms in the public finance management system and its derivatives has been revealed. The study results indicate that Ukraine's agricultural sector is currently at the crossroads between stability and sustainable development, with the former being predominant. In this regard, it is necessary to ensure the transition from state support to state aid (for specific branches of the sector), from state support for crop production to state support for livestock production, and from infrastructure financing to the development of the Institute of Rural Construction.*

Keywords: *agricultural sector of the economy, financing, state support, sustainable development, rural construction, state regulation, state finances.*

Suggested Citation

Petrukha, S., Petrukha, N. (2023). The Agricultural Sector of Ukraine's Economy: A Vision of the Financial Context for Achieving the Sustainable Development Goals. *Oblik i finansi*, 4(102), 143-155. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4\(102\)-143-155](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4(102)-143-155)

---

¹ Serhii Petrukha, Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0002-8859-0724

E-mail: psv03051984@gmail.com (*Correspondent author*)

² Nina Petrukha, Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0002-3805-2215

Аграрний сектор економіки України: візія фінансового контексту досягнення цілей сталого розвитку

Анотація. Аграрний сектор економіки має великий потенціал впливу на різні аспекти сталого розвитку, такі як економічна стійкість, соціальна рівність, екологічна збалансованість. Однак, однією з ключових проблем в контексті досягнення Цілей сталого розвитку є обмеженість фінансових ресурсів, що значно звужує можливості аграрного сектору та стримує його повоєнне відновлення на засадах зеленої економіки. Метою статті є типологізація теоретико-методологічних засад сталого онтогенезу аграрного сектору економіки України з урахуванням взаємовпливів і взаємозалежностей між розвитком й фінансово-регуляторним контекстом досягнення агроспрямованих Цілей сталого розвитку. Проаналізовано завдання, індикатори та представлено емпіричну базу досягнення Цілей сталого розвитку у контексті подолання голоду та розвитку сільського господарства, адаптованих для реалій України. Ідентифіковано проблеми аграрного сектору економіки на розв'язання яких спрямовувалися зусилля урядів протягом 2000–2020-х рр. та встановлено їх взаємозалежність із агроспрямованими Цілями сталого розвитку. Визначено фінансовий контекст програм підтримки сталого розвитку аграрного сектору економіки у довоєнний період та системно охарактеризовано їх зміст, переваги та недоліки. Виявлено факт системного відставання нішово-секторальних програм фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників від реформ в системі управління державними фінансами та її похідних. Результати дослідження свідчать, що наразі аграрний сектор України у своєму розвитку перебуває на перетині між стійкістю та сталим розвитком з превалюванням першої. У зв'язку з цим, необхідно забезпечити перехід від державної підтримки до державної допомоги (для визначених галузей сектору), від державної підтримки рослинництва до державної підтримки тваринництва та від фінансування інфраструктури до розвитку інституту сільського будівництва.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, фінансування, державна підтримка, сталий розвиток, сільське будівництво, державне регулювання, державні фінанси.

Постановка проблеми. Україна була і залишається одним із провідних світових експортерів сільськогосподарської продукції, забезпечуючи власну продовольчу незалежність та продовольчу безпеку низки країн Азії, Європи та Північної Африки. Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну стало серйозним викликом для розвитку аграрного сектору, що вимагає пошуку нестандартних інноваційних підходів до стратегічного управління ним на національному та окремими його галузями на локальному рівні. Водночас, коротко- та середньострокова невизначеність умов й загроз воєнного часу актуалізує питання ефективного фінансового стратегування й управління, в тому числі через механізми державної підтримки аграрного сектору та збереження агроценів.

Збільшуючи масштаби використання природних ресурсів, суспільство зрештою усвідомило їх обмеженість та вичерпність. Це, у свою чергу, призвело до запровадження нових та посилення дієвості чинних природоохоронних заходів, що охоплюють сьогодні не тільки живі об'єкти, а й весь природний комплекс. Процес усвідомлення людством наявності глобальних проблем пов'язаних із його існуванням привів до появи концепції сталого розвитку.

Зазначимо, що коли говорять про сталий розвиток чого-небудь, то мають на увазі, з одного боку, можливість зміни об'єкта, а з іншого, – передбачають збереження його сутнісного ядра, можливості продовження його існування в часі саме в цій своїй якості [38].

Аграрна галузь як стратегічний сектор економіки теж має великий потенціал впливу на різні аспекти сталого розвитку, такі як економічна стійкість, соціальна рівність, екологічна збалансованість тощо. Однак однією з ключових проблем, в контексті досягнення Цілей сталого розвитку [35] (далі – ЦСР), є обмеженість фінансових ресурсів, що значно звужує можливості аграрного сектору та стримує його повоєнне відновлення на засадах сталого розвитку. Тому, визначення та розуміння ключових фінансових аспектів регулювання аграрного сектору в контексті досягнення ЦСР є критично важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сталого розвитку базується на низці ідей та ключових принципів, які покликані забезпечити гармонію розвитку природи, економіки та суспільства.

Питання побудови системи державного регулювання розвитку національної економіки в цілому, та аграрного її сектору зокрема, в контексті необхідності досягнення глобальних цілей ООН (спочатку Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), а

згодом ЦСР), забезпечення селозберігаючої моделі розвитку, орієнтованої на формування національного продовольчого суверенітету висвітлювались в фінансово-економічному, політико-правовому, обліково-аналітичному, соціально-екологічному та інших контекстах українськими вченими-економістами, серед яких особливе місце займають роботи: О.М. Бородіної [11], С.І. Василішина [12], П.І. Гайдуцького [13], А.С. Гальчинського [14], В.М. Жука [16; 17], А.В. Забловського [18], І.І. Лукінова [37], Ю.О. Лупенка [21], О.В. Мельникова [22], Б.Й. Пасхавера [24], Г.М. Рижакової [4; 5], П.Т. Саблука [36; 37], О.Г. Сокола [39], О.М. Шубалого [45; 46], О.В. Шубравської [47].

Однією з фундаментальних робіт, яка фактично дала поштовх для подальших досліджень глобальної проблеми сталого розвитку аграрного сектору економіки є доробок представників Міжнародного інституту сталого розвитку (International Institute for Sustainable Development) Арта Вілсона та Аллен Дж. Тірхневича «Сільське господарство та сталий розвиток: аналіз політики на Великих рівнинах» [10]. Надалі проблематику сталого розвитку аграрного сектору економіки також широко досліджували інші іноземні вчені, зокрема: Джйоті К. Парих (Jyoti K. Parikh) [6], Асрафул Алам (A. Alam), Рухсана (Rukhsana) [1], Джон М. Антл (Antle, J. M.) [2].

Однак, автори вище перелічених досліджень найчастіше зосереджують увагу тільки на екологічних і ресурсно-економічних питаннях, іноді розглядаючи ще демографічні проблеми з акцентом на територіях депресивного сільського розвитку. Натомість у нашому дослідженні концепт сталого розвитку не зводиться лише до еколого-економічних аспектів, а комплексно охоплює соціально-економічні, фінансово-регуляторні та екологічні питання онтогенезу аграрного сектору економіки у нерозривному взаємозв'язку із сільським розвитком, зокрема такі його складові як: сільське будівництво, розвиток соціальної інфраструктури на селі, зайнятість сільського населення, збереження продовольчого суверенітету, зміцнення продовольчої безпеки, розвиток нішових видів сільськогосподарського виробництва.

Метою статті є типологізація теоретико-методологічних засад сталого онтогенезу аграрного сектору економіки України з урахуванням взаємовпливів і взаємозалежностей між розвитком й фінансово-регуляторним контекстом досягнення агроспрямованих ЦСР.

Виклад основного матеріалу. Ринкова модель економіки постійно породжує гострі протиріччя: ринок, детермінований неперервним зростанням потреб, який і сам, у свою чергу, стимулює це зростання, однозначно орієнтований на отримання більшого прибутку будь-якою ціною [15]. Усе це призвело до усвідомлення необхідності екологізації сільської економіки, предметом якої є вивчення шляхів вибору раціональних способів виробництва матеріальних благ в умовах обмежених природних

ресурсів, необмежених потреб та нестабільних (динамічних) умов довкілля.

За своєю суттю курс на екологізацію економіки повністю відповідає змісту концепції сталого розвитку, її соціально-гуманістичній спрямованості [40–41]. Власне кажучи, екологізація такого важливого аспекту життя суспільства, як економіка, сама по собі є невід'ємною частиною його сталого розвитку.

Результатом усіх цих зусиль стало прийняття у 2000-му році на Саміті тисячоліття ЦРТ [9]. У багатьох країнах світу (зокрема й в Україні) було здійснено їх адаптацію та встановлено цільові показники розвитку з урахуванням національної специфіки.

У 2012 р. на Конференції ООН зі сталого розвитку Ріо+20 «Майбутнє, якого ми прагнемо» питання майбутнього розвитку було включене у підсумковий документ у формі запиту до Генеральної Асамблеї ООН щодо створення міжурядової робочої групи для внесення пропозицій щодо нових цілей – ЦСР. У підсумковому документі було визначено, що формування ЦСР має бути узгоджено з ЦРТ та з процесом формування нового порядку денного щодо сталого розвитку після 2015 р. [7].

Логічним завершенням цього тривалого процесу стала 70-а сесія Генеральної Асамблеї ООН та Саміт ООН зі сталого розвитку, що одночасно відбулися 2015-го р. у Нью-Йорку, де було затверджено нові орієнтири розвитку, що містилися в підсумковому документі саміту «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.» [8].

Бачимо, що концепт сталого розвитку спочатку визрів як ідея, а вже потім почався непростий шлях від ідеї до формування самої концепції сталого розвитку. Наступний етап був ще складнішим: перехід від концепції до соціально-економічної практики. Цей процес полягав у тому, що у багатьох державах на додаток до міжнародних документів, що стосувалися сталого розвитку, було підготовлено та прийнято свої національні концепції [25]. Україна так само спочатку прийняла Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [42], а потім – Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. [35].

Виконання ЦСР можливе завдяки досягненню компромісу між трьома завданнями: сприяння економічному зростанню і конкурентоспроможності, зменшення соціальної нерівності та збереження природних ресурсів. Тобто ЦСР вимагають послідовної інтеграції зусиль, спрямованих на заохочення суспільного розвитку із врахуванням інтересів найменш захищених верств населення та передбачають належний догляд за довкіллям.

Друга ціль ЦСР «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства» безпосередньо стосується аграрного сектору економіки та в наших умовах трансформувалася в національну ціль «Подолання голоду, розвиток сільського господарства». У свою чергу ця ціль розкладається на цілі та завдання наведені нижче (табл. 1).

Таблиця 1. Завдання та індикатори, що характеризують подолання голоду та розвиток сільського господарства (друга ціль ЦСР, адаптована для України)

Завдання	Індикатори
2.1 Забезпечити доступність збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення	2.1.1 Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік
	2.1.2 Споживання молока та молочних продуктів в розрахунку на одну особу, кг/рік
	2.1.3 Споживання риби у розрахунку на одну особу, кг/рік
	2.1.4 Споживання овочів у розрахунку на одну особу, кг/рік
	2.1.5 Споживання фруктів у розрахунку на одну особу, кг/рік
2.2 Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій	2.2.1 Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого
	2.2.2 Індекс сільськогосподарської продукції, %
2.3 Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій	2.3.1 Індекс виробництва харчових продуктів, %
	2.3.2 Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1–24 УКтЗЕД, %
	2.3.3 Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь України, %
2.4 Знизити волатильність цін на продукти харчування	2.4.1 Індекс споживчих цін на продукти харчування (середньорічний), %

Джерело: складено авторами за даними [19; 43].

Оцінити ситуацію з перспективами виконання другої адаптованої для України ЦСР можемо за даними наведеними в табл. 2.

Таблиця 2. Стан виконання завдань, що характеризують подолання голоду та розвиток сільського господарства (друга ціль ЦСР, адаптована для України)

Індикатори	Роки							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2025	2030
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.1.1 Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік	50,9	51,4	51,7	52,8	–	61	71	80
2.1.2 Споживання молока та молочних продуктів в розрахунку на одну особу, кг/рік	209,9	209,5	200,0	197,7	–	270	320	380
2.1.3 Споживання риби у розрахунку на одну особу, кг/рік	8,6	9,6	10,8	11,8	–	*	*	*
2.1.4 Споживання овочів у розрахунку на одну особу, кг/рік	160,8	163,7	159,7	163,9	–	*	*	*
2.1.5 Споживання фруктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	50,9	49,7	52,8	57,8	–	65	78	90
2.2.1 Продуктивність праці в с.-г., тис. доларів США на одного зайнятого	8,68	8,71	9,30	10,89	–	10,0	12,5	15,0
2.2.2 Індекс с.-г. продукції, %	95,2	106,3	97,8	108,1	101,1	102,0	102,0	102,0
2.3.1 Індекс виробництва харчових продуктів, %	88,6	108,9	107,1	98,5	103,9	103,0	103,0	103,0
2.3.2 Частка продукції харчової промисловості та переробки с.-г. сировини в експорті груп 1-24 УКтЗЕД, %	38,3	42,0	41,0	39,4	44,3	51,0	57,0	65,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.3.3 Частка с.-г. угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь України, %	1,0	0,89	0,67	0,72	–	1,1	1,3	1,7
2.4.1 Індекс споживчих цін на продукти харчування (середньорічний), %	144,4	108,5	113,4	111,5	108,3	105,0	105,0	105,0

* – уточнюється

Джерело: складено авторами за даними [43, 44].

Дані таблиці 2 свідчать, що друга адаптована ціль охоплює: доступність збалансованого харчування, продуктивність сільського господарства та виробництво продуктів харчування. Загалом, з одинадцяти індикаторів дев'ять мають позитивну динаміку.

Аграрний сектор економіки створює вагомий внесок у ВВП. Ще у довоєнний період Україна ввійшла в ТОП-10 залежних від розвитку агросектору європейських країн, який генерує близько 10 % ВВП, займаючи в структурі експорту товарів майже 50 % [26] та посідаючи третє місце за цим показником в Європі [20].

В умовах правового режиму воєнного стану загострились проблеми, з якими стикалося вітчизняне сільгоспвиробництво в довоєнний період. В табл. 3 представлено трансформацію проблем аграрного сектору економіки, виокремлених на основі Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. [27] і Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 р. [33], які, як це не парадоксально, залишаються актуальними в умовах російсько-української війни.

Таблиця 3. Трансформація проблем аграрного сектору економіки на розв'язання, яких спрямовувалися зусилля урядів протягом 2000–2020-х рр.

На період до 2015 р.	На період до 2022 р. (актуальні і сьогодні)
1	2
Невідповідність програм реформування економіки сільського господарства і результатів їх виконання визначеним соціальним пріоритетам	Рівень споживання на одну особу молока, м'яса, риби, плодів, винограду значно нижчий науково обґрунтованих норм. Недостатніми є обсяги виробництва в Україні високобілкових консервованих продуктів на основі м'яса та риби, а також продуктів для лікувально-профілактичного харчування дітей
	Обмежена платоспроможність вітчизняних споживачів, що також зумовлює ризик надмірної залежності виробників багатьох видів сільськогосподарської та харчової продукції від експортних ринків збуту
	Конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку не є стабільними
Недостатнє стимулювання впровадження інноваційних технологій та інвестицій в агропромислове виробництво	Зростання залежності виробництва від природно-кліматичних умов, обмеження доступу товаровиробників до фінансових ресурсів
Відсутність умов для підвищення рівня продуктивної зайнятості, створення додаткових робочих місць у сільській місцевості та підвищення рівня доходів	
Невизнання при формуванні бюджетної політики об'єктивної нерівності умов відтворення сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими галузями і сферами діяльності, що спричинено сезонністю виробництва, залежністю від природно-кліматичних умов, довготривалістю виробничих циклів і відповідно уповільненим оборотом капіталу	Сезонний характер сільськогосподарського виробництва потребує додаткового залучення запозичених коштів у значних обсягах (понад 100 млрд. гривень на рік)

1	2
Незадовільне законодавче забезпечення та захист прав власності селян на землю і майно	Проведення якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринку, продовольчу безпеку держави, і наближення до європейської політики у сфері сільського господарства
Відсутність паритетних економічних відносин між аграрним сектором та іншими галузями економіки	
Недостатній рівень державної підтримки облаштування сільських територій	
Передача об'єктів соціальної сфери сільськогосподарських підприємств до державної та комунальної власності без належного фінансування їх утримання	
Відсутність інформаційного забезпечення сільського населення з питань господарювання в ринкових умовах	
Недостатній рівень фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва та соціальної сфери села	Удосконалення форм і методів державної підтримки, розроблення дієвих інструментів підтримки малих виробників, сприяння у виході товаровиробників на світовий аграрний ринок
Недостатній рівень розвитку інфраструктури аграрного ринку, тінізація та монополізація каналів реалізації сільськогосподарської продукції	
Проведення неефективної державної політики щодо створення умов для розвитку кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників у сфері заготівлі, переробки, реалізації продукції та фінансового і транспортного обслуговування товарних потоків;	
	Питання адаптації сільськогосподарських товаровиробників до умов роботи в глобалізованому економічному середовищі з урахуванням формування зони вільної торгівлі з державами-членами ЄС

Джерело: складено авторами за даними [27; 33].

Стратегічний розвиток аграрного сектору економіки пов'язаний із забезпеченням сталого виробництва та використанням ресурсів. Фінансові аспекти відіграють ключову роль у реалізації концепту сталого розвитку, а тому їх дослідження може сприяти зростанню ефективності та відповідальності роботи агросектору. Більше того, продовольча безпека, яку формує саме аграрний сектор економіки, відіграє важливу роль у формуванні сталого розвитку, впливаючи на економічний, соціальний та екологічний аспекти суспільного життя.

Оскільки аграрний сектор економіки, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу, у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку, уряд докладас значних зусиль щодо його підтримки [33]. Фінансування програм підтримки з державного бюджету йде за такими напрямками:

- підтримка сільського господарства шляхом здешевлення кредитів;
- розвиток фермерських господарств;
- розвиток тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції;
- підтримка сільгосптоваровиробників;

– підтримка розвитку садівництва, виноградарства і хмелярства.

Далі охарактеризуємо фінансовий контекст програм підтримки сталого розвитку аграрного сектору економіки у довоєнний період.

Фінансова підтримка заходів в аграрному секторі економіки шляхом здешевлення кредитів.

Підтримка надається шляхом компенсації відсоткової ставки за залученими на конкурсній основі банківськими кредитами суб'єктам господарювання, які: провадять діяльність у галузях тваринництва та використали кредитні кошти для покриття поточних витрат і витрат капітального (інвестиційного) характеру, пов'язаних із провадженням діяльності у галузі тваринництва, або які провадять діяльність за іншими видами сільськогосподарської діяльності (крім тваринництва).

Компенсація надається позичальникам за нараховані і сплачені у поточному році відсотки за користування кредитами (поновлювальними та непоновлювальними, крім овердрафтів (конткорентних кредитів)) у розмірі 1,5 облікової ставки НБУ, що діє на дату нарахування відсотків, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами, зменшених на 5%. Компенсації підлягають відсоткові ставки за: короткостроковими кредитами залученими для покриття виробничих витрат; середньостроковими і довгостроковими кредитами залученими для придбання основних

засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення, а також для будівництва і реконструкції виробничих об'єктів (у т. ч. сховищ для зберігання овочів, фруктів та ягід).

Сума компенсації, що надається позичальникам та пов'язаним із ними особам протягом бюджетного року за короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими кредитами не може перевищувати: для позичальників, які провадять діяльність у галузях тваринництва, – 15 млн. грн; для позичальників, які провадять діяльність за іншими видами сільськогосподарської діяльності (крім тваринництва), – 5 млн. грн [32].

Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств.

Фінансова підтримка надається:

– фермерському господарству, яке має чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 20 млн. грн, у власності та (або) користуванні якого перебувають землі сільськогосподарського призначення;

– зареєстрованому в поточному році фермерському господарству, у власності та (або) користуванні якого перебувають землі сільськогосподарського призначення, незалежно від обсягу чистого доходу (виручки);

– сільськогосподарському обслуговуючому кооперативу:

- молочарського, м'ясного напрямів, до складу якого входять не менше 20 членів, серед яких повинно бути одне і більше фермерських господарств, а інші – фізичні особи, у власності та (або) користуванні кожної з яких перебувають землі сільськогосподарського призначення та за наявності тварин, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства;

- плодово-ягідного, овочевого напрямів, а також із заготівлі та переробки продукції бджільництва, дикорослих ягід, грибів і рослин, до складу якого входять не менш як 7 членів, серед яких повинно бути одне і більше фермерських господарств, а інші – фізичні особи, у власності та (або) користуванні кожної з яких перебувають не більше 100 га земель сільськогосподарського призначення.

Фінансова підтримка надається одержувачам за такими напрямками:

– часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами;

– фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

– доплата на користь застрахованих осіб – членів (голови) сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи;

– бюджетна дотація за утримання корів;

– бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) – новоствореним фермерським господарствам [28].

Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Фінансова підтримка надається юридичним особам незалежно від організаційно-правової форми та форми власності та фізичним особам-підприємцям, зокрема сімейним фермерським господарствам, що провадять діяльність у галузі тваринництва та бджільництва, а також фізичним особам, у яких наявні бджолоосім'ї.

Фінансова підтримка надається одержувачам за такими напрямками:

– спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолоосім'ї;

– часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме: телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок і кнурців, вівцематок, баранів, ярк, бджолиних пакетів, бджолиних маток, сперми бугаїв і кнурів та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність;

– часткове відшкодування вартості будівництва та (або) реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції;

– часткова компенсація вартості будівництва та (або) реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування ПДВ за рахунок банківських кредитів;

– часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та (або) реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна;

– погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах держказначейства, за попередній бюджетний період [29].

Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників.

Підтримка надається шляхом часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва сільськогосподарським товаровиробникам на безповоротній основі за придбані техніку та обладнання, вартість яких зазначена в актах приймання-передачі та інших документах, що підтверджують оплату через уповноважений банк у розмірі 25 % вартості (без урахування ПДВ) – за придбані техніку та обладнання.

Частковій компенсації підлягає техніка та обладнання, які на момент здійснення через уповноважений банк оплати на їх придбання були включені до переліку, розміщеного на офіційному веб-сайті Мінекономіки [30].

Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства і хмелярства.

Підтримка надається суб'єктам господарювання на безповоротній основі шляхом часткового відшкодування вартості побудованих і реконструйованих та прийнятих у період з 1 січня до

30 вересня 2020 р. в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів із зберігання та переробки плодово-ягідної продукції, винограду та хмелю, а також придбаних суб'єктами господарювання у цей самий період основних засобів і товарів, виконаних робіт та отриманих послуг, а саме за:

– придбаний садивний матеріал плодово-ягідних культур, винограду та хмелю (після закладення насаджень) у розмірі до 80 % вартості (без урахування ПДВ);

– проведені роботи із спорудження шпалери і встановлення систем краплинного зрошення та придбання матеріалів, необхідних для проведення таких робіт, у розмірі до 30 % вартості (без урахування ПДВ) (після повного завершення монтажних робіт);

– нове будівництво та реконструкцію холодильників для зберігання плодів, ягід, столових сортів винограду та хмелю власного виробництва, цехів первинної переробки технічних сортів винограду, плодів та ягід власного виробництва, об'єктів із заморожування плодів та ягід виробникам, які вирощують плоди та ягоди, у розмірі до 30 % вартості (без урахування ПДВ);

– придбані лінії товарної обробки плодів та ягід виробникам, які вирощують плоди та ягоди, автоматизовані лінії з висушування плодів, ягід та хмелю власного виробництва, лінії з переробки власно вирощених плодів, ягід та технічних сортів винограду на соки, пюре, виноматеріали у розмірі до 30 % вартості (без урахування ПДВ) після завершення пусконаладжувальних робіт;

– придбані техніку та обладнання (зокрема іноземного виробництва, які не виробляються в Україні) для проведення технологічних операцій у виноградарстві, садівництві і хмелярстві згідно з визначенням Мінекономіки переліком у розмірі до 30 % вартості (без урахування ПДВ) [31].

Реалізація вище перелічених заходів фінансової підтримки розвитку аграрного сектору економіки дозволила у довоєнний період сформувати тенденцію до флагматизації сектору в структурі національної економіки України, остаточно вивівши його на перше місце як в структурі експорту, так і у генерації ним частки ВВП. Сектору вдалося ефективно протистояти загрозам світової пандемії COVID-19, створивши стійкість як національний субститут сталості, яка в підсумку дозволила отримувати рекордні врожаї сільськогосподарської продукції, забезпечивши у довоєнний період висхідну тенденцію до приросту виробництва продукції в цілому та тваринницького походження, зокрема. Однак, перейти від ефекту стійкості до сталого розвитку, сектору так і не вдалося, в першу чергу через:

по-перше, зволікання із розробкою релевантної стратегії розвитку аграрного сектору, орієнтованої на філософію ЦСР. Нині сектор керується Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [34], яка була розроблена у 2012–2013 рр., тобто в період панування ЦРТ та до появи ЦСР;

по-друге, чинна Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року та Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року як в довоєнному вимірі, так і в умовах правового режиму воєнного стану неспроможні сформувати антикризовий ефект у формі резильєнтності регулювання його розвитку на засадах ЦСР, а також породжують ефект відсталості між секторальними програмними документами високого рівня й реформуванням системи управління державними фінансами, які є домінуючими в фінансовій регуляції досягнення сектором агроорієнтованих ЦСР. Нагадаємо, що за період реалізації стратегії розвитку аграрного сектору економіки та державної цільової програми його розвитку аналогічний програмний документ у сфері державних фінансів пережив вже три ітерації, та в останній з них охоплює чотири бюджетні періоди з 2022 р. до 2025 р., створюючи асиметрію або навіть ентропію між державними фінансами та фінансовим регулюванням сталого розвитку аграрного сектору економіки;

по-третє, фінансова підтримка реалізації сектором ЦСР залишає поза увагою питання формування внутрішнього платоспроможного попиту на продукцію сектору, необхідності скорочення частки витрат населення на продовольство у сукупних споживчих витратах. В підсумку у довоєнний період частка витрат на харчування у сукупних споживчих витратах залишається високою та перевищує 50 % рівень, зберігаючи на першому плані дешеві продукти харчування, загальна добова енергетична цінність яких складає 2691 ккал на одну людину при середньодобовій калорійності раціону у країнах ЄС в межах 3400–3500 ккал;

по-четверте, зволікання із переходом на європейську модель фінансового стимулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки лише погіршує ситуацію, формуючи подальшу як інституційну, так і регуляторну невизначеність. Зокрема мова йде створення Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, який покликаний забезпечити доступним фінансовим ресурсом суб'єктів аграрного мікропідприємництва, малих і середніх сільгосптоваровиробників для реалізації ними ЦСР. Однак, дана інституція мала сприяти переходу від стійкості до сталого розвитку у довоєнний період, а фактично розпочала свою діяльність лише в період повномасштабного вторгнення РФ на територію України, наслідки якої вимагають щонайменшої корекції його поведінкової моделі в контексті досягнення визначеними агропродуцентами ЦСР.

Висновки. Дане дослідження розкриває онтогенез фінансово-регуляторних засад розвитку аграрного сектору національної економіки у довоєнний період, розпочавши від програмного періоду існування ЦРТ, та завершуючи ЦСР. Доведено, що як на глобальному, так і національному рівнях розвитку економіки, подолати світові проблеми із перенаселенням, скороченням біорізноманіття та

зростанням цін на продовольство неможливо без стабільно функціонуючого аграрного сектору. Тому не випадково Україна, подолавши первинні ознаки аграрної кризи, намагається поетапно сформувати нормативні підвалини переходу сектору до моделі сталого розвитку.

Наразі аграрний сектор у своєму розвитку перебуває на перетині між стійкістю та сталим розвитком з превалюванням першої, а на рівні наукової полеміки фактично відбувається «підміна» цих категорій, яка спричиняє не лише подальшу нормативну невизначеність у сталому розвитку сектору, а й відставання нішово-секторальних програмних документів від реформ в системі управління державними фінансами та її похідних. В першу чергу мова йде про необхідність

забезпечення переходу від державної підтримки до державної допомоги (для визначених галузей сектору), від державної підтримки рослинництва до державної підтримки тваринництва та від фінансування інфраструктури до розвитку інституту сільського будівництва, які поки що залишаються політичними гаслами. В період правового режиму воєнного стану вказана невизначеність лише подвоюється, виводячи на перший план спроможність сектору сформувати резильєнтні умови для свого сталого розвитку. В цьому контексті перспективним напрямом наукових досліджень є оцінка міжсекторальних взаємовпливів і взаємозалежностей в реалізації ЦСР, зокрема аграрних й будівельних галузей національної економіки на ґрунті кваліметричної параметризації таких цілей.

4 Список використаних джерел

1. Agriculture, Environment and Sustainable Development: Experiences and Case Studies. (2022). Ed. Rukhsana; A. Alam and oth. Cham: Springer International Publishing.
2. Antle, J. M., Ray, S. (2020). Sustainable Agricultural Development: An Economic Perspective. Cham: Palgrave Macmillan. Springer International Publishing.
3. Commoner B. The closing circle; nature, man, and technology. New York: Knopf, 1972. 326 p.
4. Ryzhakova G., Petrukha S., Kunytskyi K. Institutional foundations and regulatory levers for the development of agricultural construction under conditions of systemic economic transformation. *Management of Development of Complex Systems*. 2019. № 40. pp. 147–155. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11969082>
5. Ryzhakova G., Petrukha S., Petrukha N., Krupelnyska O., Hudenko O. Agro-Food Value Added Chains: Methodology, Technique and Architecture. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 4 (45). pp. 385–395. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.45.2022.3809>
6. Sustainable Development of Agriculture. Ed. Jyoti K. Parikh. Cham: Springer-Science+Business Media, B.V., 2013.
7. The Future We Want / UN, 2012. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/10/PDF/N1147610.pdf?OpenElement>
8. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / UN, 2015. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/pdf/N1529189.pdf?OpenElement>
9. United Nations Millennium Declaration / UN, 2000. URL: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>
10. Wilson A., Tyrchniewicz A. J. Agriculture and Sustainable Development: Policy Analysis on the Great Plains. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development, 1995. URL: https://www.iisd.org/system/files/publications/agri_sd.pdf
11. Бородіна О., Прокопа І. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення. *Економіка України*. 2009. № 5. С. 59–67.
12. Василюшин С. І. Обліково-аналітичне забезпечення в системі ризиків та загроз економічної безпеки аграрних підприємств України: монографія. Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків: ТОВ «Друкарня Мадрид», 2020. 419 с.
13. Гайдучський П. І. Аграрна реформа Л. Д. Кучми в Україні. Київ: ДСК-Центр, 2020. 544 с.
14. Гальчинський А. Нотатки Президента. Десять років з Президентом Леонідом Кучмою. Київ: Либідь, 2013. 584 с.
15. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАНУ, 2000. 344 с.
16. Жук В. М. Обіг земель сільськогосподарського призначення в селозберігаючій моделі аграрного устрою України: наукова доповідь. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2017. 128 с.
17. Жук В. М. Теоретичні основи моделювання розвитку сільських територій: біхевіористичний аспект. *Облік і фінанси*. 2017. № 3 (77). С. 169–179.
18. Забловський А., Петруха С., Назукова Н. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки: Оцінка дороговказів податкового реформування. *Економіст*. 2015. № 7. С. 6–12.
19. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця, А. І. Даниленка, Е. М. Лібанової та ін.; НАН України. Київ: [Б/в], 2015. 336 с.
20. Красевський В. М., Параниця Н. В., Петруха С. В. Методичні підходи до аналізу макроекономічних показників зовнішньої торгівлі України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2021. Вип. 7. С. 52–60. <https://doi.org/10.33244/2617-5932.7.2021.52-60>
21. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.

22. Мельников О. В., Петруха С. В., Петруха Н. М. Економічне відновлення сільських територій: співвідношення фундаментального та прикладного аспектів наукового дослідження. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 1(61). С. 176–193. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-176-193>.
23. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / за наук. ред. М. А. Хвесика. Київ: ІЕПСР НАН України, 2013. 40 с.
24. Пасхавер Б. Й., Шубравська О. В., Молдаван Л. В. Виклики і шляхи агропромислового розвитку. К., 2009. 432 с.
25. Петруха Н. М., Петруха С. В. Державне регулювання інтегрованих корпоративних об'єднань в умовах структурно-інституціональної та функціональної трансформації сільської економіки: проблеми методології, теорії, соціально-економічної та секторальної політики: монографія. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Професіонал», 2020. 496 с.
26. Петруха С. В. Ринкова трансформація аграрного сектору економіки України: від аграрної кризи до формування підвалин реалізації глобальних цілей сталого розвитку. *Агросвіт*. 2017. № 18. С. 3–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2017_18_2
27. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: постанова Кабінету міністрів України № 1158 від 19.09.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF#Text>
28. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: постанова Кабінету міністрів України № 106 від 07.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>
29. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції: постанова Кабінету міністрів України № 107 від 07.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>
30. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва: постанова Кабінету міністрів України № 130 від 01.03.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text>
31. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства: постанова Кабінету міністрів України № 587 від 15.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2005-%D0%BF#Text>
32. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: постанова Кабінету міністрів України № 300 від 29.04.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF#Text>
33. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету міністрів України № 1437-р від 30.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text>
34. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження Кабінету міністрів України № 806-р від 17.10.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text>
35. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019. *Урядовий кур'єр*. 2019. 2 жовт. (№ 188).
36. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у 3-х томах. Київ: ІАЕ, 2001. 432 с.
37. Саблук П. Т., Лукінов І. І., Юрчишин В. В. та ін. Сучасна аграрна політика України: Проблеми становлення; за ред. П. Т. Саблука та В. В. Юрчишина. Київ, 1996. 664 с.
38. Семенюк Э. П. Информатика и современный мир. Философские аспекты. Львов: Укр. акад. печати, 2009. 282 с.
39. Сокіл О. Г. Концепція бухгалтерського обліку сталого розвитку. *Облік і фінанси*. 2017. № 1(75). С. 85–92.
40. Туниця Ю. Ю. Екоекономіка і ринок: Подолання суперечностей. Київ: Знання, 2006. 314 с.
41. Туниця Ю. Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми: [у 2-х ч.]. Ч. І. Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 298 с.
42. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 6(15 січ.).
43. Цілі сталого розвитку: Україна: Добровільний національний огляд. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України. Київ, 2020. 116 с.
44. Цілі сталого розвитку: Україна: Завдання та індикатори. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Київ, 2016. 24 с.
45. Шубалий О. М., Петруха С. В., Косінський П. М. Фінансово-економічне стимулювання сталого розвитку переробних підприємств у воєнних та повоєнних умовах. *Фінанси України*. 2022. № 12. С. 73–87. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.12.074>
46. Шубалий О. М., Петруха С. В., Косінський П. М., Петруха Н. М. Фінансово-економічне стимулювання розвитку переробної промисловості на основі природно-ресурсного потенціалу регіонів у повоєнний період. *Фінанси України*. 2023. № 3. С. 55–74. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055>

4 References

1. Agriculture, Environment and Sustainable Development: Experiences and Case Studies. (2022). Ed. Rukhsana; A. Alam and oth. Cham: Springer International Publishing.
2. Antle, J. M., Ray, S. (2020). Sustainable Agricultural Development: An Economic Perspective. Cham: Palgrave. Macmillan. Springer International Publishing.
3. Commoner, B. (1972). The closing circle; nature, man, and technology. New York: Knopf.
4. Ryzhakova, G., Petrukha, S., Kunytskyi, K. (2019). Institutional foundations and regulatory levers for the development of agricultural construction under conditions of systemic economic transformation. *Management of Development of Complex Systems*, 40, 147–155. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11969082>
5. Ryzhakova, G., Petrukha, S., Petrukha, N., Krupelnytska, O., Hudenko, O. (2022). Agro-Food Value Added Chains: Methodology, Technique and Architecture. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 4(45), 385–395. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.45.2022.3809>
6. Jyoti K. Parikh (ed.) (2013). Sustainable Development of Agriculture. Cham: Springer-Science+Business Media, B.V.
7. UN (2012). The Future We Want. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/10/PDF/N1147610.pdf?OpenElement>
8. UN (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/pdf/N1529189.pdf?OpenElement>
9. UN (2000). United Nations Millennium Declaration. Retrieved from <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>
10. Wilson, A., Tyrchniewicz, A. J. (1995). Agriculture and Sustainable Development: Policy Analysis on the Great Plains. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development. Retrieved from https://www.iisd.org/system/files/publications/agri_sd.pdf
11. Borodina, O., Prokopa, I. (2009). Silskyi rozvytok v Ukraini: problemy stanovlennia [Rural development in Ukraine: problems of formation]. *Ekonomika Ukrainy*, 5, 59–67.
12. Vasylyshyn, S. I. (2020). Oblikovo-analitychne zabezpechennia v systemi ryzykiv ta zahroz ekonomichnoi bezpeky ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy [Accounting and analytical support in the system of risks and threats to the economic security of agricultural enterprises of Ukraine]. Kharkiv: Drukarnia Madryd.
13. Haidutskyi, P. I. (2020). Ahrarna reforma L. D. Kuchmy v Ukraini [Agrarian reform L.D. Kuchma in Ukraine]. Kyiv: DSK-Tsentr.
14. Halchynskyi, A. (2013). Notatky Prezydenta. Desiat rokiv z Prezydentom Leonidom Kuchmoi [Notes of the President. Ten years with President Leonid Kuchma]. Kyiv: Lybid.
15. Heiets, V. M. (2000). Nestabilnist ta ekonomichne zrostantia [Instability and economic growth]. Kyiv: In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NANU.
16. Zhuk, V. M. (2017). Obih zemel silskohospodarskoho pryznachennia v selozberihaiuchii modeli ahrarnoho ustroiu Ukrainy [Circulation of agricultural lands in the village-preserving model of the agrarian system of Ukraine]. Kyiv: Instytut ahrarnoi ekonomiky.
17. Zhuk, V. M. (2017). Teoretychni osnovy modeliuвання rozvytku silskykh terytorii: bikheviorystychnyi aspekt [Theoretical foundations of modeling the development of rural areas: behavioral aspect]. *Oblik i finansi*, 3(77), 169–179.
18. Zablovskyi, A., Petrukha, S., Nazukova, N. (2015). Yedyna kompleksna stratehiia rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii na 2015–2020 roky: Otsinka dorohovkazit podatkovoho reformuvannia [The unified comprehensive strategy for the development of agriculture and rural areas for 2015–2020: Assessment of tax reform guidelines]. *Ekonomist*, 7, 6–12.
19. Heits, V. M. et al. (eds.) (2015). Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: national report]. Kyiv: NAN Ukrainy.
20. Kraievskyi, V. M., Paranytsia, N. V., Petrukha, S. V. (2021). Metodichni pidkhody do analizu makroekonomichnykh pokaznykiv zovnishnoi torhivli Ukrainy [Methodical approaches to the analysis of macroeconomic indicators of foreign trade of Ukraine]. *Ekonomichni visnyk. Seriya: finansi, oblik, opodatkovannia*, 7, 52–60. <https://doi.org/10.33244/2617-5932.7.2021.52-60>
21. Lupenko, Yu. O., Mesel-Veseliak, V. Ya. (eds.) (2012). Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 r. [Strategic directions of agricultural development of Ukraine for the period until 2020]. Kyiv: NNTs “IAE”.
22. Melnykov, O. V., Petrukha, S. V., Petrukha, N. M. (2021). Ekonomichne vidnovlennia silskykh terytorii: spivvidnoshennia fundamentalnogo ta prykladnogo aspektiv naukovooho doslidzhennia [Economic recovery of rural areas: the ratio of fundamental and applied aspects of scientific research]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 1(61), 176–193. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-176-193>
23. Khvesyuk, M. A. (ed.) (2013). Naukovi osnovy natsionalnoi stratehii staloho rozvytku Ukrainy [Scientific foundations of the national strategy of sustainable development of Ukraine]. Kyiv: IEPSR NAN Ukrainy.

24. Paskhaver, B. Y., Shubravska, O. V., Moldavan, L. V. (2009). Vyklyky i shliakhy ahropromysloвого rozvytku [Challenges and ways of agro-industrial development]. Kyiv.
25. Petrukha, N. M., Petrukha, S. V. (2020). Derzhavne rehuliuвання intehrovanykh korporatyvnykh obiednan v umovakh strukturno-instyutsionalnoi ta funktsionalnoi transformatsii silskoi ekonomiky: problemy metodolohii, teorii, sotsialno-ekonomichnoi ta sektoralnoi polityky [State regulation of integrated corporate associations in conditions of structural-institutional and functional transformation of the rural economy: problems of methodology, theory, socio-economic and sectoral policy]. Kyiv: Vydavnychiy dim "Profesional".
26. Petrukha, S. V. (2017). Rynkova transformatsiia ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy: vid ahrarynoi kryzy do formuvannya pidvalyn realizatsii hlobalnykh tsilei staloho rozvytku [Market transformation of the agrarian sector of the economy of Ukraine: from the agrarian crisis to the formation of foundations for the implementation of global goals of sustainable development]. *Ahrosvit*, 18, 3–46. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2017_18_2
27. Kabinet ministriv Ukrainy (19.09.2007). Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ukrainskoho sela na period do 2015 roku [On the approval of the State target program for the development of the Ukrainian countryside for the period up to 2015]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF#Text>
28. Kabinet ministriv Ukrainy (07.02.2018). Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia nadannia finansovoi pidtrymky rozvytku fermerskykh gospodarstv [On the approval of the Procedure for the use of funds provided for in the state budget for providing financial support for the development of farms]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>
29. Kabinet ministriv Ukrainy (07.02.2018). Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia derzhavnoi pidtrymky rozvytku tvarynnytstva ta pererobky silskohospodarskoi produktsii [On the approval of the Procedure for the use of funds provided for in the state budget for state support for the development of animal husbandry and processing of agricultural products]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>
30. Kabinet ministriv Ukrainy (01.03.2017). Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia chastkovoї kompensatsii vartosti silskohospodarskoi tekhniky ta obladnannia vitchyznianoho vyrobnytstva [On the approval of the Procedure for the use of funds provided for in the state budget for partial compensation of the cost of agricultural machinery and equipment of domestic production]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text>
31. Kabinet ministriv Ukrainy (15.07.2005). Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia rozvytku vynohradarstva, sadivnytstva i khmeliarstva [On the approval of the Procedure for the use of funds provided for in the state budget for the development of viticulture, horticulture and hops]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2005-%D0%BF#Text>
32. Kabinet ministriv Ukrainy (29.04.2015). Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia finansovoi pidtrymky zakhodiv v ahropromyslovomu kompleksi shliakhom zdeshevlennia kreditiv [On the approval of the Procedure for the use of funds provided for in the state budget for financial support of activities in the agro-industrial complex by reducing the cost of loans]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF#Text>
33. Kabinet ministriv Ukrainy (30.12.2015). Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky na period do 2022 roku [On the approval of the Concept of the State target program for the development of the agrarian sector of the economy for the period until 2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text>
34. Kabinet ministriv Ukrainy (17.10.2013). Pro skhvalennia Stratehii rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku [On the approval of the Strategy for the Development of the Agricultural Sector of the Economy for the Period Until 2020]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text>
35. Prezydent Ukrainy (30.09.2019). Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030]. *Uriadovyi kurier*, October 2 (No. 188).
36. Sabluk, P. T. (2001). Ahraryna ekonomika i polityka v Ukraini: pidsumky mynuloho ta pohliad u maibutnie [Agrarian economy and politics in Ukraine: summaries of the past and a look into the future]. In *Naukovo-populiarni narysy u 3-kh tomakh*. Kyiv: IAE.
37. Sabluk, P. T., Lukinov, I. I., Yurchyshyn, V. V. et al. (1996). Suchasna ahraryna polityka Ukrainy: Problemy stanovlennia [Modern agrarian policy of Ukraine: Problems of formation]. P. T. Sabluk & V. V. Yurchyshyn (eds.). Kyiv.
38. Semeniuk, E. P. (2009). Informatyka i sovremennyi mir. Filosofskie aspekty [Informatics and the modern world. Philosophical aspects.]. Lvov: Ukr. akad. pechaty.
39. Sokil, O. H. (2017). Kontseptsiiia bukhhalterskoho obliku staloho rozvytku [The concept of sustainable development accounting]. *Oblik i finansi*, 1(75), 85–92.
40. Tunytsia, Yu. Yu. (2006). Ekoekonomika i rynek: Podolannia superechnosti [Eco-economy and the market: Overcoming contradictions]. Kyiv: Znannia.
41. Tunytsia, Yu. Yu. (2002). Ekolohichna Konstytutsiia Zemli. Idea. Kontseptsiiia. Problemy [Ecological Constitution of the Earth. Idea. Concept. Problems] (in 2 vol.). Vol. I. Lviv: Vyd. tsestr Lviv. nats. un-tu im. Ivana Franka.

42. Prezydent Ukrainy (12.01.2015). Pro Stratehiiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020" [About the Sustainable Development Strategy "Ukraine – 2020"]. *Uriadovyi kurier*, 6 (15 January).
43. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy (2020). Tsili staloho rozvytku: Ukraina: Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad [Sustainable Development Goals: Ukraine: Voluntary National Review]. Kyiv.
44. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy (2016). Tsili staloho rozvytku: Ukraina: Zavdannia ta indykatory [Goals of sustainable development: Ukraine: Tasks and indicators]. Kyiv.
45. Shubalyi, O. M., Petrukha, S. V., Kosinskyi, P. M. (2022). Finansovo-ekonomichne stymuliuвання staloho rozvytku pererobnykh pidpriemstv u voiennykh ta povoiennykh umovakh [Financial and economic stimulation of sustainable development of processing enterprises in war and post-war conditions]. *Finansy Ukrainy*, 12, 73–87. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.12.074>
46. Shubalyi, O. M., Petrukha, S. V., Kosinskyi, P. M., Petrukha, N. M. (2023). Finansovo-ekonomichne stymuliuвання rozvytku pererobnoi promyslovosti na osnovi pryrodno-resursnoho potentsialu rehioniv u povoiennyi period [Financial and economic stimulation of the development of the processing industry on the basis of the natural resource potential of the regions in the post-war period]. *Finansy Ukrainy*, 3, 55–74. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055>
47. Shubravskaya, O. V. (2005). Stalyi ekonomichnyi rozvytok: poniattia i napriam doslidzhen [Sustainable economic development: concept and direction of research]. *Ekonomika Ukrainy*, 1, 36–42.